

Indledning til Græsk kultur

<https://voresverdenhistorie.ibog.forlagetcolumbus.dk/?id=138>

For mere end to tusind år siden udviklede der sig et højt udviklet samfund i Grækenland. Når vi begynder *Vores verdenshistorie* her, skyldes det, at arven fra grækerne lever videre i vores moderne samfund. Tænk bare på de olympiske lege, maratonløb og demokratiet – det blev udviklet af de gamle grækere.

Α α	Β β	Γ γ	Δ δ	Ε ε	Ζ ζ
Alpha	Beta	Gamma	Delta	Epsilon	Zeta
Η η	Θ θ	Ι ι	Κ κ	Λ λ	Μ μ
Eta	Theta	Iota	Kappa	Lambda	Mu
Ν ν	Ξ ξ	Ο ο	Π π	Ρ ρ	Σ σ, ς
Nu	Xi	Omicron	Pi	Rho	Sigma
Τ τ	Υ υ	Φ φ	Χ χ	Ψ ψ	Ω ω
Tau	Upsilon	Phi	Chi	Psi	Omega

Det oldgræske alfabet. Billede: Shutterstock.

Der findes spor af den græske indflydelse i sproget, naturvidenskaben, arkitekturen, teatret og filosofien. Derfor er det relevant at vide noget om det antikke Grækenland. Det giver os nemlig en ide om, hvordan vores moderne samfund bygger på årtusindgamle ideer.

Tag fx vores alfabet. Det er en omarbejdet udgave af det oldgræske alfabet, og mange af vores ord har således græske rødder. Ordet alfabet kommer i øvrigt af *alfa* og *beta*, der er de to første bogstaver i det græske alfabet. Ordet telefon er dannet af det græske ord *tele*, der betyder langt borte, og *phone*, der betyder stemme.

I vores moderne verden lever mange mennesker i et demokratisk samfund, hvor folket bestemmer, hvem der skal repræsentere dem i parlamentet (Folketinget). Ordet demokrati er sammensat af de to græske ord *demos* og *kratos* og betyder folkets styre. Demokratiet opstod i de græske bystater for ca. 2500 år siden, selv om det antikke demokrati var meget anderledes end det, vi har i Danmark i dag.

For at forstå udviklingen af de antikke græske kulturer og den demokratiske styreform må vi se nærmere på den verden, hvor udviklingen fandt sted.

Ifølge den græske mytologi er Europa en fønikisk kongedatter fra Tyros, der har lagt navn til kontinentet Europa. Her rider Europa på ryggen af en tyr. Billede: Wikimedia Commons / Flickr: Paestum Museum.

Små, isolerede bystater DEL

De første græske kulturer opstod omkring 2000 f.v.t. På Kreta udviklede den minoiske kultur sig, og på Peloponnes opstod den mykenske kultur som et naturligt bindeled mellem Middelhavets østlige og vestlige del. Men både den mykenske og den minoiske kultur endte brat omkring 1200 f.v.t. Vi ved ikke med sikkerhed, hvorfor kulturen forsvandt, men meget tyder på, at det var et meget voldsomt vulkanudbrud på den græske ø, der i dag hedder Santorini, der var årsagen. Vulkanudbruddet spredte støv og aske, der dræbte mennesker, dyr og planter, og i mange år lå store områder øde.

De mange isolerede øer og det bjergrige fastland gjorde det vanskeligt at samle det græske område til et stort rige. De geografiske forhold betød, at Grækenland ikke som i dag var et samlet rige, men splittet op i 600-700 små

bystater, der var på størrelse med en dansk kommune. Hver bystat havde sin egen politiske ledelse, og selv om både sprog, religion og levevis bandt dem sammen, lå bystaterne i evig strid med hinanden. Kun når den ydre fjende truede, stod bystaterne sammen. En af de største bystater var Athen på halvøen Attika.

Det kunne se ud, som om grækerne brugte alle deres kræfter på indbyrdes krige, men det var ikke tilfældet.

Græsk mytologi DEL 1

For grækerne var religionen en vigtig del af deres hverdag. De havde guder og gudinder for alle aspekter af tilværelsen. Blandt mange kan man nævne, at Afrodite var kærlighedens gudinde, Artemis jagtens gud, og Ares var krigsgud. Den græske mytologi er således polyteistisk i modsætning til vores monoteistiske religion, hvor vi kun tilbeder én gud. Grækerne mente, at man kunne lovprise guderne med kostbare gaver og give ofre ved store religiøse fester. På den måde ville guderne beskytte menneskene. Hver bystat havde deres egen skytsgudinde som fx Athene, der beskyttede Athen.

Hvert fjerde år afholdt Athen en stor byfest til ære for deres skytsgudinde Athene. Byfesten varede i fire dage med atletik-konkurrencer, og alle Athens indbyggere deltog i en højtidelig procession til Akropolis, hvor man bar en ny klædedragt til den store Athene-statue, der stod i Parthenon-templet. Her er gengivet en lille del af denne procession, som det tog sig ud på frisen af Parthenon. Ca. 450 f.v.t. Billede: benedante.blogspot.com.

Videnskab

I et miljø præget af fantasi og engagement, eksperimenter og nytænkning lagde en række tænkere grunden til moderne videnskab. De forsøgte at forstå deres omverden ikke ud fra religiøse og mytiske forklaringer, men gennem iagttagelse og sund fornuft. Fagområder som zoologi, botanik, retorik, logik, matematik, samfundsvidenskab og lægekunst blev udviklet af grækerne. Lad os tage lægekunsten som eksempel.

Denne marmorplade viser lægeguden Asklepios ledsaget af sin datter Hygieia, det græske ord for sandhed. Under hans stol, der står på to blokke, ses en slange, der snor sig. Slangen er symbol på lægekunsten. Hygieia hælder vin fra en krukke ned i en skål til sin far. Billede: Wikimedia Commons / NearEMPTiness.

Ifølge den traditionelle folkelige opfattelse opstod sygdom ved, at mennesket blev ramt af guden Apollons pile som en guddommelig straf. Helbredelse af sygdommen måtte derfor bestå i at formilde gudens vrede ved ofringer eller lignende. Omkring 400 f.v.t. levede Hippokrates, som bliver kaldt lægekunstens fader. Han accepterede ikke den opfattelse, at sygdom skulle være fremkaldt af guddommelig vrede, men søgte i stedet at beskrive lovmæssigheder i sygdommenes forløb og natur ved iagttagelse. Og når sygdommen var bestemt, eksperimenterede han sig frem til den bedste helbredelsesmetode (med græske ord at stille en diagnose og give en prognose). Han fandt bl.a. frem til, at frisk luft og god hygiejne styrkede helbredet.

Den græske lægekunst lagde grunden til den moderne lægevidenskab. Gennem eksperimenter fandt man frem til forskellige urter, der havde helbredende virkning på kroppen. Fx fandt man ud af, at kanel var effektivt ved sårbehandling. I dag ved vi, at kanelolie er bakteriedræbende.

Også kirurgi (operative indgreb) var højt udviklet i det antikke Grækenland. Bøger skrevet af bl.a. Hippokrates viser, at grækerne kendte til sårbehandling, knoglebrud og forvridninger, og hvordan man skulle behandle det. Ligeledes findes der optegnelser for, hvordan man skulle indrette en operationsstue.

Under Den Peloponnesiske Krig blev Athen ramt af en frygtelig pest-epidemi, der bl.a. tog livet af Perikles i 429 f.v.t. Tusindvis af mennesker flygtede ind til Athen under krigen, og pesten havde derfor gode muligheder for at sprede sig i den sommervarme by. Historikeren Thukydides blev også ramt af pesten, men han overlevede og beskrev pestudbruddet i sin bog (skrevet mellem 424 og 404 f.v.t.) om krigen. I hans beskrivelse ses det tydeligt, at han var inspireret af Hippokrates (kilde 7).

KILDE 7: THUKYDIDES OM PESTEN I ATHEN

Sygdommen begyndte, siges det, i Etiopien syd for Egypten, og bredte sig dernæst til Egypten, Afrika og størstedelen af Perserriket. Til Athen kom den pludseligt [...]

Siden bredte sygdommen sig til byen inde i landet, og nu tog dødeligheden voldsomt til. For mig kan enhver efter sin indsigt, både læger og lægfolk, udtale sig om dette fænomen, om den sandsynlige årsag til dets opståen og om de grunde han anser for vægtige nok til at have kunnet forårsage en så omfattende katastrofe; jeg vil kun udtale mig om sygdommens karakter [...]

Alle var enige om at det pågældende år var ganske usædvanlig fattigt på andre sygdomme; men de enkelte der i forvejen fejlede noget endte alle med at få denne sygdom. De øvrige blev angrebet uden synlig årsag og uden varsel, mens de var raske, først af voldsomme hedeanfald i hovedet og rødme og brændende om øjnene; de indvendige dele, svælget og tungen, blev straks blodrøde, og åndedrættet var unormalt og ildelugtende. [...]

Skole og uddannelse DEL

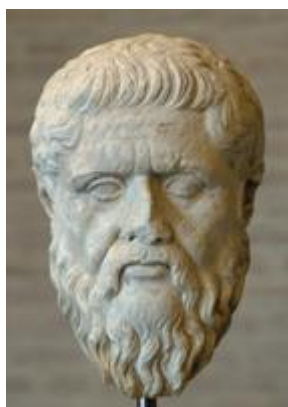
I de fleste bystater kom drengene i skole, når de var 7 år, og pigerne blev undervist hjemme. Skolerne var private, så skolegangen var forbeholdt de familier, der havde penge til at betale for deres børns skolegang.

Drengenes skolegang var inddelt i tre områder: litteratur, fysisk uddannelse og musik. De blev sat til at læse de store heltedigte af Homer, *Iliaden* og *Odyssen*, og lære dem udenad.

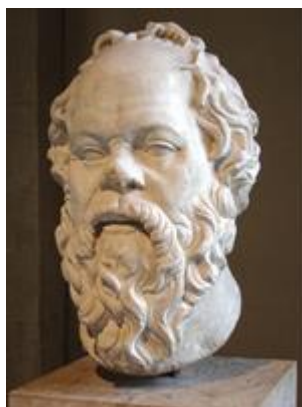
I antikkens Grækenland betragtede man Homers digtning som det fornemmeste inden for litteratur. Aristoteles skriver i sit værk om digtekunsten, at Homer er guddommelig sammenlignet med andre digtere. Vi ved ikke med sikkerhed, hvornår Homer levede, og om han var en skriftlig eller mundtlig digter. Ud over at drengene i skolen blev sat til at kunne Homers digtning udenad, så blev kendskabet til hans digte udbredt af omrejsende rapsoder, der i musiske konkurrencer ved de mange religiøse fester rundtom i Grækenland kappedes om at vinde en præmie for den bedste fremførelse af Homers digte.

En del af drengenes uddannelse var at lære at bokse, bryde og løbe som forberedelse til militærtjenesten.

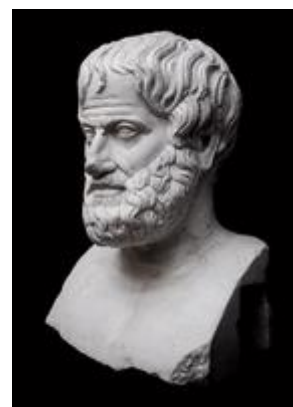
Pigerne, derimod, lærte at holde hus og forberede sig til ægteskabet. Her blev det ikke højt prioriteret, at de lærte at læse, skrive og regne som drengene.

Sokrates (469- 399 f.v.t.)

Platon (428-348 f.v.t.)

Aristoteles (384-322 f.v.t.)

„Kærlighed til viden“ DEL

Filosofi betyder „kærlighed til viden“, og de græske tænkere forsøgte at forstå verden gennem fornuftsslutninger. De græske filosoffer mente, at hændelser havde en naturlig forklaring og ikke var et resultat af gudernes vilje. Sokrates (469-399 f.v.t.) var en af de kendte græske filosoffer, og han forsøgte gennem samtalekunst at nå frem til sandheden med livet.

I dag kender vi Sokrates' tanker gennem hans elev Platons værker. Sokrates og Platons tanker har haft stor indflydelse på moderne filosofi og tænkning. Platons værker er samtaler, der ansporer til selverkendelse, og disse værker betragtes i dag som grundlaget for moderne moralfilosofi.

Athens ledere var bange for, at Sokrates' tanker førte til, at ungdommen satte spørgsmålstejn ved styret, og han blev dømt til at dø ved at drikke den giftige skarntydesaft.

Græsk kunst DEL

Også græsk kunst skabte nye idealer, som kom til at inspirere europæisk kunst helt til vore dage.

Grækerne lærte af egypterne, men gik derefter deres egne veje. Egyptisk kunst var først og fremmest gravmagi. Det var billeder, der skulle give den afdøde evigt liv, og derfor blev billeder og skulpturer i århundreder lavet efter uforanderlige regler.

Grækernes kunst var af denne verden, og dens foretrukne emne var mennesket selv. Målet var at forherlige den stærke, selvbevidste, smukke mand.

Derfor brød græske kunstnere med de egyptiske idealer og søgte gennem iagttagelse og eksperimenter frem til billeder og skulpturer, der på én gang gav en naturalistisk fremstilling af mennesket og en idealistisk fremhævelse af skønheden.

Fra ca. 550 f.v.t.

Fra ca. 460 f.v.t.

Fra ca. 330 f.v.t.

Teater og skuespil

Det var populært at fordrive tiden med et besøg i teateret. Under den store forårsfest for Dionysos i Athen sad tusindvis af tilskuere fra morgen til aften flere dage i træk for at se de nyeste skuespil. Der var forskellige former for teater, hvor de vigtigste typer var tragedier og komedier.

Stykkerne blev opført i særligt indrettede teatre, der har inspireret vores biografer og auditorier.

Tragedierne handlede ofte om voldsomme konflikter mellem mennesker og guder. De blev skrevet på vers i et dystert sprog, og stykkerne var ofte voldsomme og med stort drama, inden konflikten til sidst blev løst.

Komedierne, derimod, var underholdende og havde til formål at underholde folk. De handlede om aktuelle emner og begivenheder, og de gjorde grin med magtfulde eller vigtige folk, på samme måde som vi kender det fra vores moderne revyer.

Det græske skuespil har spillet en afgørende rolle for det moderne teaters scenografi, dramaturgi og genre.

Efesos, teatret i Tyrkiet. Teatret blev grundlagt i 300-tallet f.v.t. og senere kraftigt udbygget af romerne. Billede: Wikimedia Commons / Rafaela Ely.

Hellenismen DEL

Efter den ødelæggende borgerkrig mellem Athen og Sparta blev magten forskubbet til det nordlige Grækenland, hvor Makedonien under kongen Filip blev den nye stormagt. Han erobrede hele magten i Grækenland i 338 f.v.t.

Filips søn, Alexander den Store, erobrede hele Perserriket frem til sin død i 323 f.v.t., kun 33 år gammel. Herefter blev det store rige splittet mellem hans generaler, der regerede i Egypten, Syrien og andre mellemøstlige stater.

De nye stater omkring det østlige Middelhav tiltrak de følgende århundreder græske kunstnere, købmænd og embedsmænd, og der opstod en ny kultur, der var præget af græsk sprog, kunst og åndsliv og blev kaldt hellenismen. Der var ikke tale om en massekultur, men kun noget, der påvirkede den lille overklasse. Den brede befolkning levede videre efter de gamle orientalske traditioner.

Efterhånden bredte den hellenistiske kultur sig også til de vestlige middelhavslande, og her opstod Romerriget, der hentede meget fra den græske kultur, men som også var et rige af en helt anden type end den samling af bystater, som var kendetegnet ved det antikke Grækenland.

Retorik hos grækerne <https://paideia.systime.dk/?id=124>

Ordet retorik kommer af græsk: *retoriké tékne* og oversættes 'talekunst'. Retorik er en genrebetegnelse, der dækker både praktisk retorik (taler) og teoretisk retorik (taleteori). Retorikken opstod, siger man, da den demokratiske styreform blev indført i 400-tallet f.Kr. i bystater som Syrakus på Sicilien og Athen på Attika. Disse byer gik fra at være tyrannier, hvor én mand herskede, til demokratier hvor en del af den mandlige befolkning sammen tog beslutninger om en række sager af betydning for fællesskabet. Dette medførte naturligt nok et behov for mere professionel hjælp til den enkelte borger med at finde og fremføre gode og overbevisende argumenter for netop hans synspunkter – i forbindelse med både retssager og politiske diskussioner. Og sådan blev retorikken til en vigtig disciplin i især de demokratiske bystaters offentlige liv og de ambitiøse borgeres uddannelse.

Retorikken i det demokratiske athen DEL

Det athenske demokrati udviklede sig for alvor i 400-tallet og var den dominerende styreform i Athen i både 400- og 300-tallet. Der var tale om et såkaldt direkte demokrati, hvor alle myndige, mandlige borgere deltog i bystatens politiske beslutningsprocesser på folkeforsamlingen og kunne optræde som dommere i retssager ved folkedomstolen. Både deltagelsen i det politiske liv og i retssystemet krævede undertiden, at man som borger kunne tale for sig. På folkeforsamlingen var det naturligvis langt fra alle borgere, der i løbet af deres liv kom til at fremsætte love eller beslutningsforslag, eller skulle tale *for* eller *imod* en given sag etc. Men en stor del af borgerne ville i løbet af deres liv blive udtrukket ved lod til at sidde i femhundredemandsrådet, der organiserede og forberedte love og beslutningsforslag til folkeforsamlingen. Og en stor del af borgerne ville blive udtrukket ved lod eller valgt til embedsmænd og på denne måde blive nødt til at have et basalt kendskab til retorik for at få deres synspunkter igennem.

På samme måde krævede det athenske retssystem, at man som borger, hvis man blev involveret i en retssag, selv optrådte som anklager eller forsvarer. Således var man nødt til at kunne tale for sig for at overbevise dommerne, som også var almindelige borgere udtrukket ved lod, om rigtigheden af netop sin udgave af sagens forløb. Der fandtes således hverken nogen offentlig anklage- eller forsvarsmyndighed eller i det hele taget advokatstand, man kunne henvende sig til, idet systemet hvilede på, at enhver borger selv førte sine egne sager.

Begge disse forhold førte til, at retorik hurtigt kom til at indgå i borgernes uddannelse i det demokratiske Athen. Denne uddannelse var baseret på privatundervisning, og retorikundervisningen blev som regel varetaget af en af de omrejsende lærere og videnskabsmænd, der blev kaldt sofister. Sofisternes uddannelsesprogram var meget alsidigt og var især tiltænkt unge og velhavende borgersønner, der som et led i deres ambitiøse, politiske karriereplaner kunne betale for den avancerede undervisning.